

Collegium Martineum

Collegium Martineum

Biografia Miejsca

Redakcja
Oliwia Gromadzka
Malwina Jurczyk
Magdalena Patrzalek-Graś

Poznań 2023

REDAKCJA JĘZYKOWA

Ewa Dobosz

PROJEKT OKŁADKI

Marcin Markowski

Na okładce: Gmach Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (obecnie siedziba Centrum Szyfrów Enigma) w czasie budowy, c. 1949-1959, zbiory Wirtualnego Muzeum Historii Poznania CYRYL

OPRACOWANIE ILUSTRACJI

Piotr Namiota

Fotografie na s. 23, 51, 97, 98, 130, 138, 158, 168, 176 wykonał Piotr Namiota.

Fotografię na s. 102 pozyskano z zasobów Centrum Szyfrów Enigma.

Fotografia na s. 116 pochodzi ze zbiorów Filipa Kaczmarka.

Fotografia na s. 191 jest autorstwa Magdaleny Patrzalek-Graś.

SKŁAD

Hanna Kossak-Nowocień

Partner wydania: Poznańskie Centrum Dziedzictwa

ISBN 978-83-67284-25-7

Książka współfinansowana ze środków Poznańskiego Centrum Dziedzictwa.

WYDZIAŁ HISTORII UNIwersYTETU IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

ul. Uniwersytetu Poznańskiego 7

61-614 Poznań

tel. 61 829 14 64

e-mail: whwydawnictwo@amu.edu.pl

www.historia.amu.edu.pl

DRUK

PERFEKT — Gaul i wspólnicy sp.j.

ul. Skórzewska 63

60-185 Skórzewo

Spis treści

1. **Słowem wstępu** | 7
 - 1.1. (Monika Herkt, Piotr Bojarski) | 9
 - 1.2. Wstęp (Izabela Skórzyńska) | 11
 - 1.3. Od Redaktorek (Oliwia Gromadzka, Malwina Jurczyk, Magdalena Patrzalek-Graś) | 15
2. **O warsztacie** | 23
 - 2.1. Izabela Skórzyńska, *Collegium Martineum. Biografia mówiona. O metodzie* | 25
 - 2.2. Dobrochna Kałwa, Michał Kierzkowski, *Outsiderzy na łączach. Refleksje osobiste po warsztatach dla liderów historii mówionej w Centrum Szyfrów Enigma* | 35
 - 2.3. Michalina Ławniczak, *Biorąc udział w projekcie...* | 41
3. **Konteksty** | 51
 - 3.1. Piotr Korduba, *Architektura Collegium Martineum i jego otoczenie* | 53
 - 3.2. Konrad Białecki, *Budynek KW PZPR jako miejsce realnego centrum władz w województwie poznańskim – zarys zagadnienia* | 63
 - 3.3. Maciej Michalski, *Budynek Komitetu Wojewódzkiego PZPR jako Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu* | 77
 - 3.4. Katarzyna Kucharska, Maksym Kempański, *Duch miejsca. Collegium Martineum jako siedziba Centrum Szyfrów Enigma* | 87
4. **Słowem o miejscu** | 97
 - 4.1. Słowem o narratorach (oprac. M. Jurczyk) | 99
 - 4.2. Komitet Wojewódzki (oprac. M. Jurczyk) | 103
 - 4.3. Okupacja budynku Komitetu Wojewódzkiego w Poznaniu (oprac. M. Jurczyk) | 117
 - 4.4. Przeprowadzka (oprac. M. Jurczyk, M. Patrzalek-Graś) | 131
 - 4.5. Miejsce pracy (oprac. O. Gromadzka, M. Jurczyk, M. Patrzalek-Graś) | 139

4.6. Stołówka (oprac. M. Patrzalek-Gras)	159
4.7. Sekretariat Instytutu Historii (oprac. O. Gromadzka)	169
4.8. Biblioteka Instytutu Historii (oprac. O. Gromadzka)	177
5. Posłowie	191
Krystian Łaput, O pracy metodą <i>oral history</i> w warunkach pandemii Covid-19	193
Bibliografia	197

1. SŁOWEM WSTĘPU

Szanowni Państwo,

w historii działki i kolejnych budynków stawianych przy ulicy Święty Marcin 78 jak w lustrze odbija się historia Polski i Wielkopolski. Pierwszy gmach pod powyższym adresem zbudowano w połowie XIX wieku, w czasach gdy Polska i Poznań znajdowały się we władzy zaborców. W udającym średniowieczną fortecę budynku ulokowano siedzibę dowództwa służb kwatermistrzowskich. Obiekt ten przez ponad siedemdziesiąt lat, oprócz walorów czysto użytkowych, spełniał funkcję propagandową, symbolizując władzę pruską oraz znaczenie i wysoki status armii.

Po zwycięskim powstaniu wielkopolskim do budynku wprowadziło się dowództwo 14. Wielkopolskiej Dywizji Piechoty. Nic dziwnego, że to właśnie tu, w pomieszczeniach suterrenowych, w roku 1930 ulokowano tajną poznańską filię Biura Szyfrów Wojska Polskiego. To tutaj, przechodząc ledwie Wały Kościuszki, udawali się po zajęciach w dawnym Zamku cesarskim (ówczesnej siedzibie Wydziału Matematyczno-Filozoficznego) studenci i absolwenci Uniwersytetu Poznańskiego: Marian Rejewski, Henryk Zygalski i Jerzy Różycki, by mierzyć się z nowymi niemieckimi szyframi. I to tutaj doszli do takiej biegłości, że po przeprowadzce do Warszawy już w grudniu 1932 r., Rejewski dokonał niemożliwego – po raz pierwszy złamał szyfr niemieckiej Enigmy.

Po wojnie nie odbudowano zniszczonego budynku. Wyburzono go, a w jego miejscu wyrósł modernistyczny obiekt przeznaczony na siedzibę Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej – „siły przewodniej” Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. W ręku partyjnych luminarzy gmach autorstwa zasłużonego poznańskiego urbanisty i architekta Władysława Czarneckiego pozostawał do upadku PRL. Jedynie w 1956 roku – na krótko – opanowali go zbuntowani poznaniacy, bohaterowie Czerwca.

Dopiero w 1990 roku członkowie Niezależnego Zrzeszenia Studentów odzyskali gmach dla społeczeństwa. Dzięki ich akcji okupacyjnej budynek przeszedł na własność Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza i rychło ulokowało się w nim Collegium Historicum. Przez kolejne 22 lata kształcili się tu studenci i studentki historii, muzykologii, archeologii i etnologii. Po przeprowadzce wydziału na kampus Morasko budynek pod zmienioną nazwą Collegium Martineum stał się siedzibą biur Uniwersytetu, zachowując częściowo funkcje dydaktyczne, a od września 2021 roku również siedzibą Centrum Szyfrów Enigma, najmłodszej placówki kulturalno-edukacyjnej Poznańskiego Centrum Dziedzictwa (PCD). W murach Collegium ponownie zagościła historia w formie multimedialnej, narracyjnej ekspozycji o sukcesie polskich kryptologów, który odmienił losy II wojny światowej.

Studenci i studentki historii szybko wrócili/ły jednak – w pewnym sensie – na Święty Marcin. Dzięki projektowi realizowanemu we współpracy Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza z Poznańskim Centrum Dziedzictwa, udało im się ponownie przywołać nieco już zapomniane historie, składające się na XX- i XXI-wieczną przeszłość tego miejsca. I tym samym zachować dla potomnych „smakowite” opowieści Marii Królskiej, przez długie lata właścicielki stołówki i sali bankietowej, towarzyszącej humanistom – i karmiącej ich w przerwach między uniwersyteckimi zajęciami, czy barwne wspomnienia aktora i reżysera teatralnego Marcina Kęszyckiego na temat zmagania z cenzurą i kontaktów z ówczesną władzą.

Takich relacji autorzy i autorki wspomnianego projektu zgromadzili znacznie więcej. Świetnie wpisuje się to w misję i strategię PCD. Warto przypomnieć, że PCD i jego marki, takie jak Brama Poznania, Galeria Śluza czy Centrum Szyfrów Enigma stawiają sobie za główny cel opowiadanie o niezwykle różnorodnym dziedzictwie Poznania w sposób angażujący, wykorzystując różnorodne środki przekazu, takie jak wystawy narracyjne, filmy czy podcasty. Nie zaniedbujemy wszakże tradycyjnych sposobów opowieści – form książkowych. Ta publikacja – pierwsza w historii działalności Centrum Szyfrów Enigma – niech będzie tego dowodem.

Dziękujemy wszystkim zaangażowanym w projekt, a Państwu życzymy miłej lektury i wielu inspirujących odkryć w Poznaniu przy Świętym Marcinie 78.

Monika Herkt

dyrektor Poznańskiego Centrum Dziedzictwa

Piotr Bojarski

kierownik Centrum Szyfrów Enigma

1.2. Wstęp

Powód, dla którego powstał niniejszy tom, jest wyjątkowy. Oto gospodarze Centrum Szyfrów Enigma (CSE), powodowani chęcią utworzenia Mediateki, zwrócili się do studentów Wydziału Historii UAM (WH UAM) z propozycją zebrania relacji świadków historii metodą *oral history*. Inicjatywa ta była kontynuacją współpracy WH UAM oraz Poznańskiego Centrum Dziedzictwa i kolejnym wspólnym projektem obu instytucji. W efekcie w latach 2020-2021 studenci WH UAM zebrali i opracowali 14 relacji z 18 świadkami. W chwili, gdy piszę ten tekst, osiem z tych relacji już poddano obróbce cyfrowej i udostępniono w Mediatece CSE, pozostałe relacje są w opracowaniu.

Udział w projekcie poprzedziły warsztaty, w ramach których studenci zdobyli wiedzę, umiejętności i kompetencje niezbędne do pracy za pomocą *oral history*¹ oraz webinarium, w trakcie którego zaprezentowano i dyskutowano nad złożoną

¹ Warsztaty miały charakter kaskadowy i polegały na szkoleniu kierowniczek projektu w zakresie wiedzy, umiejętności i kompetencji pracy metodą *oral history* oraz budowania zespołu. Warsztaty na tym poziomie przeprowadzili dr hab. Dobrochna Kałwa oraz dr Michał Kierzkowski. Następnie kierujące zespołem studenckim, Oliwia Gromadzka, Magdalena Patrzalek i Malwina Jurczyk opracowały i przeprowadziły warsztaty dla 14 wykonawców projektu.

historią Collegium Martineum² – architektonicznej reprezentacji poznańskiego modernizmu, siedziby Komitetu Wojewódzkiego PZPR (KW PZPR), budynku dydaktycznego i administracyjnego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (UAM) współdzielonego od 2021 roku z CSE (oficjalne otwarcie Centrum).

KW PZPR rezydowało przy ulicy Św. Marcin (wówczas Czerwonej Armii) w latach 1950-1990. W 1990 roku w wyniku strajku okupacyjnego poznańskich studentów, budynek przeszedł w użytkowanie UAM jako Collegium Historicum. Do roku 2015 mieścił się tam WH UAM. Po wyprowadzce historyków, archeologów, antropologów i muzykologów, którzy co prawda dydaktykę realizowali w budynku przy ulicy Słowackiego, ale często gościli w budynku Collegium Historicum jako członkowie Rady Wydziału Historycznego, gmach opustoszał.

Jeszcze w roku 2014, gdy był już znany dokładny termin przeprowadzki WH UAM na kampus Morasko, w Poznaniu rozpoczęła się ożywiona dyskusja na temat przyszłości budynku dawnego KW PZPR. Pierwotnie gmach miał być sprzedany lub wynajęty. Na tę zapowiedź zareagowali studenci, ponownie w styczniu 2015 roku, protestując przeciwko jego komercjalizacji i apelując o wykorzystanie go na cele publiczne, w tym na edukację i kulturę. Ostatecznie Uniwersytet im. Adama Mickiewicza pozostał przy ulicy Św. Marcin 78. Część pomieszczeń dawnego Collegium przekształcono w sale dydaktyczne i zaplecze administracyjne. W roku 2018 gmach zyskał nazwę Collegium Martineum. Potencjał budynku był jednak większy niż potrzeby Uniwersytetu i należało go dobrze wykorzystać. W dyskusji o przyszłości Collegium zaczęły pojawiać się różne pomysły na jego zagospodarowanie. Jednym z nich była propozycja utworzenia tam muzeum PRL lub muzeum Solidarności. Za tym rozwiązaniem przemawiała, obok innych, bliskość Muzeum Powstania Poznańskiego – Czerwiec 1956 (Centrum Kultury Poznania ZAMEK) oraz fakt, że część robotniczego dramatu z roku 1956 rozegrała się także w najbliższej okolicy siedziby partii oraz w jej wnętrzach. Stąd było już blisko do propozycji, aby Muzeum Czerwca przenieść lub rozszerzyć na dawny KW. Przez pewien czas rozważano też utworzenie w Collegium Martineum Muzeum

² Zbieranie relacji świadków historii poprzedziło webinarium na temat historii Collegium Martineum, w którym w roli prelegentów i dyskutantów udział wzięli: prof. UAM dr hab. Piotr Korduba, prof. UAM dr hab. Maciej Michalski, prof. UAM dr hab. Konrad Białecki, dr hab. Dobrochna Kałwa oraz dr Michał Kierzkowski.

UAM. W tych okolicznościach decyzja o oddaniu jego części na rzecz Centrum Szyfrów Enigma nie mogła być oczywista, choć także przecież poparta historyczną argumentacją, gdyż w miejscu, gdzie po wojnie wzniesiono budynek KW, do 1932 roku działało wojskowe biuro szyfrów Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. To tam na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych XX wieku ćwiczyli swoje umiejętności studenci Wydziału Matematyczno-Filozoficznego Uniwersytetu Poznańskiego: Marian Rejewski, Henryk Zygalski i Jerzy Różycki, mierząc się z niemieckimi szyframi³.

Tymczasem podjęto ostateczną decyzję o powstaniu w Collegium Martineum CSE wraz z Mediateką, gromadzącą i udostępniającą dokumenty, świadectwa i pamiątki upamiętniające przeszłość budynku, ulicy i dzielnicy miasta, mogących służyć dalszym badaniom ich historii. Udział młodych historyczek i historyków z WH UAM w tak pomyślanym przedsięwzięciu nie mógł być zaskoczeniem. I nie tylko dlatego, że badanie miejskiej historii przynależy do ich rzemiosła, ale także dlatego, że historia Collegium Martineum, to także historia własna Uniwersytetu i jego społeczności.

Choć ambicją uczestników projektu były kompleksowe badania historii gmachu przy ulicy Św. Marcin 78, w tym zbieranie relacji ustnych oraz dokumentów osobistych świadków historii, trudny czas jego realizacji, ściśle związany z pandemią Covid-19, wymusił pewne ustępstwa. W trosce o bezpieczeństwo rozmówców, większość pracy została przeniesiona na uniwersytecką platformę cyfrową. Ponadto zamiast zbierać pamiątki i dokumenty, gromadziliśmy informacje o nich i ich dostępności na przyszłość. Debiutując w roli historyków pracujących przy wykorzystaniu *oral history*, musieliśmy też twórczo podejść do samej metody i zmierzyć się z nowym, zapośredniczonym w środowisku wirtualnym, sposobem budowania relacji ze świadkami. Oczywiście w grę wchodziło odroczenie projektu, ale nie byliśmy w stanie ocenić, kiedy pandemia się skończy, a czas uciekał.

³ Zob.: Filip Czeakała, „*Collegium Historicum do wynajęcia*”. *Studenci znów walczą o dawny Dom Partii*, 26.01.2015 [za: <https://tvn24.pl/poznan/collegium-historicum-na-sprzedaz-studenci-protestuja-ra509266-3291111>]; *Z wizytą w dawnym KW PZPR i w przyszłym Muzeum Enigmy 4 lipca 2019* [<https://czasnapoznan.pl/z-wizyta-w-dawnym-kw-pzpr-i-w-przyszlym-muzeum-enigmy/>].

W gronie naszych rozmówców znalazło się 18 osób w różnym wieku i z różnym doświadczeniem miejsca, jakim jest dzisiejsze Collegium Martineum. Był wśród nich pracownik dawnego archiwum KW PZPR, który pokonując trudy choroby, rozmawiał z nami przez telefon. Byli wykładowcy, studenci i doktoranci, którzy poznali Collegium Historicum w różnym czasie i z najróżniejszych perspektyw: przeprowadzali się do nowej siedziby z Collegium Novum, porządkowali bibliotekę po KW PZPR, prowadzili w nowym miejscu zajęcia, broniли prace magisterskie, doktorskie, habilitacyjne, organizowali konferencje, wykłady otwarte, projekcje filmów, itd. Wśród rozmówców znaleźli się też byli studenci, którzy okupowali budynek w 1990 roku i milicjant, który patrołował podówczas okolice. Były wreszcie osoby odpowiedzialne za sprawy administracyjne, bibliotekę, magazyny archeologiczne i za owiane legendą, smak i atmosferę studenckiej i pracowniczej stołówki, której ostatnia nazwa brzmiała „Ogród Smaków Pani Marii”.

Hasło wywoławcze projektu odnoszące się do biografii miejsca, jakim jest Collegium Martineum, było konsekwencją zmian gospodarzy, sposobu użytkowania i przemian, jakich dokonano we wnętrzu budynku w ciągu ostatnich 70 lat. Wszystkie te zmiany istotnie wpłynęły na związki ludzie/miejsce – rzeczy/sprawy. I to o tych związkach przede wszystkim opowiadali nam nasi narratorzy.

Za możliwość udziału w niecodziennym projekcie dziękujemy naszym partnerom – Poznańskiemu Centrum Dziedzictwa oraz Centrum Szyfrów Enigma. Za wsparcie finansowe projektu w ramach programu minigrantów studenckich dziękujemy Wydziałowi Historii UAM. Za wsparcie merytoryczne dziękujemy prelegentom webinarium historycznego. Osobne podziękowania kierujemy pod adresem wszystkich naszych świadkiń i świadków. A pisząca te słowa dziękuje także wszystkim studentkom i studentom, którzy wzięwszy udział w projekcie, przyczynili się do wzbogacenia zasobów Mediateki CSE.

Izabela Skórzyńska

Opiekunka projektu z ramienia Wydziału Historii UAM

1.3. Od Redaktorek

Oddawana do rąk Czytelniczek i Czytelników publikacja stanowi podsumowanie trwającego kilka miesięcy projektu, którego uczestnicy, poprzez osadzenie w metodzie, jaką jest *oral history*, obrali za cel zbadanie historii wyjątkowego miejsca, jakie na mapie Poznania stanowi gmach pod adresem Św. Marcin 78. Projekt powstał z inicjatywy dr hab. prof. UAM Izabeli Skórzyńskiej we współpracy z Centrum Szyfrów Enigma i Poznańskim Centrum Dziedzictwa. Podstawowym celem projektu, którego tytuł był tożsamy z tytułem prezentowanej publikacji – „Collegium Martineum. Biografia miejsca” – było zebranie i opracowanie szeregu wspomnień związanych z miejscem, które stanowi obecnie siedzibę (między innymi) Centrum Szyfrów Enigma. Podzielony na trzy etapy, projekt zaangażował profesorki i profesorów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza i Uniwersytetu Warszawskiego oraz studentki i studentów Wydziału Historii UAM, chcących podzielić się swoją wiedzą na temat nowych metod badań historycznych oraz dziejów budynku, będącego niegdyś siedzibą Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, a potem Uniwersytetu jako Collegium Historicum.

W pierwszym etapie pracy, który przypadał na grudzień 2020 roku, redaktorki niniejszej książki przeszły szkolenie prowadzone przez ekspertkę i eksperta w dziedzinie metody *oral history* – profesorkę Dobrochnę Kałwę oraz dok-

tora Michała Kierzkowskiego. Pięć owocnych spotkań pozwoliło im nie tylko zapoznać się z historią rozwoju i metodą *oral history*, ale także przygotowało je do przekazania wiedzy pozyskanej w ich wyniku kolejnym uczestnikom projektu.

Drugi etap otworzyło webinarium zorganizowane w lutym 2021 roku. Wzięli/-ły w nim udział studenci i studentki historii, chcący nie tylko uczestniczyć w badaniach nową metodą, ale także pragnący poznać bliżej historię miejsca, jakim była dawna siedziba Wydziału Historycznego. Podczas spotkania online, którego forma wymuszona była przez trwający w tym okresie stan pandemii, referaty wygłosiło trzech zaproszonych do projektu profesorów: dr hab. prof. UAM Konrad Białecki z Wydziału Historii, dr hab. prof. UAM Piotr Korduba z Instytutu Historii Sztuki oraz dr hab. prof. UAM Maciej Michalski z Wydziału Historii. Ponadto swoją perspektywę na archiwa społeczne przybliżyli mgr Anna Pikuła oraz mgr Maksym Kempieński, związani z Centrum Szyfrów Enigma oraz Centrum Turystyki Kulturowej TRAKT (aktualnie Poznańskie Centrum Dziedzictwa), a o metodzie *oral history* opowiedzieli wspomniani wcześniej dr hab. Dobrochna Kałwa z Instytutu Historycznego UW oraz dr Michał Kierzkowski.

Wyposażeni w wiedzę pozyskaną podczas webinarium, uczestnicy projektu rozpoczęli serię spotkań w ramach prowadzonego przez redaktorki szkolenia z metody historii mówionej. W wyniku prowadzonych w ich czasie wykładów, dyskusji i ćwiczeń studentki i studenci zyskali umiejętności oraz wiedzę wymagane podczas przeprowadzania wywiadów. Wsparciem merytorycznym podczas spotkań służyli Izabela Skórzyńska, Maciej Michalski i Michał Kierzkowski.

Finalnym etapem projektu było ustalenie listy narratorek i narratorów, którzy stanowili świadków historii dla konstruowanej opowieści. Ich dobór podyktowany był przede wszystkim chęcią uzyskania jak najbardziej zróżnicowanych relacji z doświadczeń, pozwalających na wielopoziomowe zrekonstruowanie charakteru codziennego życia w budynku KW PZPR oraz Collegium Historicum. Ze względu na czas, jaki upłynął od wyprowadzki Wydziału Historycz-

nego z budynku przy ulicy Św. Marcin na Morasko, dotarcie do wszystkich narratorów było utrudnione.

Na szesnaście wywiadów, które prowadzone były od kwietnia do lipca 2021 roku, składają się wspomnienia 20 byłych pracowniczek i pracowników administracyjnych, technicznych czy dydaktycznych, związanych z mieszczącymi się w budynku instytucjami, a także byłych studentek i studentów oraz uczestników studenckiej okupacji KW PZPR z początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Pomimo trwającej pandemii uczestnikom projektu udało się przeprowadzić cztery wywiady osobiście, spotykając się z narratorkami i narratorami w udostępnionej za uprzejmością Muzeum UAM oraz Poznańskiego Centrum Dziedzictwa przestrzeni bądź w ich prywatnych domach. Jedenaście wywiadów przeprowadzono zdalnie, za pośrednictwem aplikacji MS Teams. Wyjątkowa okazała się rozmowa z byłym pracownikiem Komitetu Wojewódzkiego PZPR, który zdecydował się opowiedzieć swoją historię w formie wywiadu telefonicznego. Jest to także jedyny wywiad, którego transkrypcję autoryzowano.

Owocem odbytych rozmów jest ponad 20 godzin nagrań zachowanych w formie audio, wideo i spisanych transkrypcji dosłownych. Ich kopie przechowywane są w Mediatece Centrum Szyfrów Enigma, znajdującej się obecnie w budynku pod adresem Św. Marcin 78. Instytucja ta formalnie odpowiada za pozyskane materiały, włącznie z ich archiwizacją. Tym samym sygnatury, znajdujące się przy odwołaniach do wykorzystanych transkrypcji, są oznaczeniami nadanymi im przez CSE.

Niniejsza książka podzielona została na pięć części. W części wstępnej głos zabrali Monika Herkt, dyrektorka Poznańskiego Centrum Dziedzictwa wraz z Piotrem Bojarskim, kierownikiem Centrum Szyfrów Enigma. Słowem wstępnym opatrzyła niniejszą publikację także wspomniana wyżej Izabela Skórzyńska, pomysłodawczyni i opiekunka projektu, którego rezultatem jest ta książka.

Na część drugą składają się trzy teksty przybliżające zaplecze warsztatowe projektu. Tekstem otwierającym jest tu artykuł Izabeli Skórzyńskiej, która pochyliła się nad problematyką metody naukowej *oral history*. Subtelna i subiektywna

natura materiału źródłowego, jakim są wspomnienia świadków historii, sprawiają, że niejednokrotnie musi się on bronić przed zarzutami bycia niewłaściwym, by określić go mianem źródła historycznego. Ich znaczenie dla nauki, jak dowodzi Skórzyńska, zarówno w wymiarze makro-, jak i mikrohistorycznym, jest jednak niebagatelna. Zniuansowana jest także metoda ich pozyskiwania i analizy. Tekst drugi to artykuł współautorski Dobrochny Kałwy i Michała Kierzkowskiego, którzy bawiąc się formami literackimi, podzielili się swoimi refleksjami po przeprowadzonych warsztatach z początkowej fazy projektu. W ostatnim tekście głos zabiera uczestniczka projektu Michalina Ławniczak, która w swoim eseju oprowadza Czytelników po ulicach Poznania.

Część trzecia książki to cztery teksty kontekstualizujące opowieść o gmachu dawnego Collegium Historicum. Trzy z nich powstały na podstawie wykładów wygłoszonych przez profesorów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, podczas wspomnianego wcześniej webinarium. Część tę otwiera artykuł Piotra Korduby (Instytut Historii Sztuki UAM), który wprowadza Czytelniczki i Czytelników w świat architektury Władysława Czarneckiego, autora projektu dawnego gmachu KW PZPR. Budynek, stworzony z myślą o służeńiu aparatowi partyjnemu, zanurzony był w tradycji modernistycznej, zajmując istotne miejsce wśród pozostałych, licznych gmachów użyteczności publicznej, projektowanych (także przed II wojną światową) przez tego architekta. Kolejny artykuł, autorstwa Konrada Białeckiego (Wydział Historii UAM), został poświęcony gmachowi w kontekście jego funkcji partyjnej. Pierwsze skrzypce odegrała tu historia obecności Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w przestrzeni miejskiej Poznania. Autor tekstu prowadzi Czytelników przez korytarze siedziby KW PZPR oraz zakamarki biur partyjnych. Maciej Michalski (Wydział Historii UAM) jest autorem tekstu dotyczącego czasów już popeerełowskich, kiedy o los budynku na rogu ulic Św. Marcin i Kościuszki najpierw toczyły się spory, a następnie przeszedł on w posiadanie UAM. Autor zwraca szczególną uwagę na rolę, jaką odegrało Collegium Historicum w ówczesnej infrastrukturze uniwersyteckiej oraz na próby jego dostosowania do potrzeb instytutów humanistycznych. Tę część książki wieńczy tekst współautorski Katarzyny Kucharskiej i Maksyma Kempiańskiego. Chronologicznie zamyka on współczesne dzieje gmachu, przybliżając instytucję Centrum Szyfrów Enigma

oraz inicjatywę na fundamencie, której Centrum to powstało. Tłem dla tego tekstu jest historia polskich łamaczy szyfrów okresu II wojny światowej.

Czwarta, zasadnicza część publikacji jest oparta całkowicie na wywiadach przeprowadzonych przez uczestników projektu. Zostały w niej przybliżone osobiste historie dotyczące tego miejsca, nadając mu szczególnego, niemal intymnego charakteru. Składa się ona z siedmiu rozdziałów podzielonych w pierwszej kolejności chronologicznie, później zaś tematycznie. Otwiera ją fragment *O narratorach* w opracowaniu Malwiny Jurczyk. Autorka podała w nim podstawowe informacje biograficzne dotyczące narratorów niniejszej książki.

Narracje wspomnieniowe rozpoczynają się od wywiadu z byłym pracownikiem Komitetu Wojewódzkiego, by następnie przejść do czasu studenckiej okupacji budynku, do której doszło w 1990 r. W dalszej części narratorki i narratorzy wracają wspomnieniami do momentu przeprowadzki z Collegium Novum do Collegium Historicum. Miejsce to, niezależnie od swojej pierwotnej roli politycznej, stanowiło także (a może przede wszystkim) przestrzeń codzienności, zarówno zawodowej, jak i osobistej. Wypełniona studentkami i studentami, pracowniczkami i pracownikami naukowymi, administracyjnymi i technicznymi, służąca bankowi, a przez chwilę także salonowi samochodowemu, stała się szczególnym przedmiotem wspomnień.

Następne rozdziały poświęcone są konkretnym instytucjom, funkcjonującym w ramach ówczesnego Collegium Historicum. Pierwszą z nich jest stołówka prowadzona przez legendarną Marię Królską. Miejsce spotkań towarzyskich, do którego zdarzyło się również zajrzeć brytyjskiej premier Margaret Thatcher, a które w istocie uznać można za swoistego rodzaju „instytucję”. Dość nadmienić, że każdy z narratorów choć raz o niej wspomniał. Następnie przybliżona została przestrzeń sekretariatu Instytutu Historii. W tekście tym odsłaniane są kulisy biurowej pracy Uniwersytetu, administracyjne serce Instytutu, którego pracowniczki stanowiły prawą rękę kolejnych dyrektorek i dyrektorów. W końcu, dzięki trzem narratorkom, Czytelnicy mogą wybrać się w podróż po zakamarkach bibliotecznych magazynów i czytelni. Biblioteka Instytutu Historii (na Morasku połączona z pozostałymi bibliotekami Wydziału Historycznego

jako Biblioteka Collegium Historicum) w dawnym Collegium Historicum rozpościerała się na poziomach paru pięter. Małe okienko na piętrze, przez które studentki i studenci mieli kontakt z wypożyczalnią, stało się w okresie sesji egzaminacyjnych jednym z najważniejszych punktów w całym budynku.

Należy zaznaczyć, iż opracowane przez nas teksty składają się na częściowo zredagowane fragmenty wywiadów, pozyskane z dosłownych transkrypcji przygotowanych przez uczestników projektu. Część z nich stanowi kolaż fragmentów różnych wypowiedzi, w których narracje tematycznie pokrywały się ze sobą. Choć starałyśmy się zachować cytaty w formie oryginalnej, formuła niniejszych artykułów, jak i charakter stosowanej w projekcie transkrypcji, która miała za zadanie oddać autentyczność opowieści mówionej, wymagały od nas redakcji tekstu, w celu jego stylistycznego i językowego ujednolicenia.

Publikację zamyka *Posłowie* autorstwa jednego z uczestników projektu, Krystiana Łaputa. W swoim tekście pisze on o metodzie *oral history* i doświadczeniach wyniesionych z pracy tą metodą.

Całości dopełniają fotografie bryły i wnętrza dawnego Collegium Historicum. Ukazują one między innymi utracone bezpowrotnie sale. Mamy nadzieję, że pozwolą one Czytelniczkom i Czytelnikom swobodniej osadzać opowieść na przestrzennych mapach wyobraźni. Za ich udostępnienie dziękujemy autorowi większości fotografii – Piotrowi Namicioc.

Na koniec należy podkreślić, że niniejsza książka nie powstałaby, gdyby nie inicjatywa i gotowość do pomocy profesor Izabeli Skórzyńskiej, która od początku była opiekunką projektu „Collegium Martineum. Biografia miejsca”, a także Maksyma Kempńskiego, który okazał nam ogromne wsparcie w trakcie jego realizacji. Prezentowane teksty nie powstałyby także, gdyby nie grupa zaangażowanych studentek i studentów. Byli to: Nicole Bieganowska, Grzegorz Drzewiecki, Wiktoria Dworkiewicz, Weronika Halaburda, Mateusz Huńko, Klaudia Kimel, Bartosz Kosicki, Michał Krzyżaniak, Agnieszka Kwaśnioch, Krystian Łaput, Michalina Ławniczak oraz Jagoda Witkowska oraz piszące te słowa. W tym zespole przeprowadziliśmy 16 wywiadów z 20 narratorkami

i narratorami, pomimo nie zawsze łatwych warunków pracy, w związku z pandemicznymi obostrzeniami. Dziękujemy profesorkom i profesorom, którzy od początku gotowi byli służyć nam swoją wiedzą w obszarach, które były niezbędne do powstania książki, wieńcząc swój udział w projekcie tekstami, które z radością Państwu prezentujemy.

Mamy nadzieję, że niniejsza książka okaże się cennym źródłem informacji dla osób zainteresowanych historią Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza i że przyczyni się do pogłębienia wiedzy o historii lokalnej Poznania.

Oliwia Gromadzka

Malwina Jurczyk

Magdalena Patrzałek-Graś